

Marta ANDRIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dubrovčanin Miho Martellini i turska narodna poezija

1. UVOD

U hrvatskoj književnoj historiografiji Miho Martellini (1635/1636–1719) obično se spominje kao prepisivač, antologičar i autor rukopisnih zbornika važnih za proučavanje starije dubrovačke književnosti.¹ Najpoznatiji je ipak po svom prijepisu Gundulićeva *Osmana* iz 1667. godine, kojim se uvrstio među najstarije prepisivače tog klasika hrvatske književnosti.² Manje je, međutim, poznato da je Martellini iza sebe ostavio jedno djelo važno i za turkološka istraživanja: višejezični zbornik u dva sveska koji sadrži raznovrsne književne tekstove na hrvatskom, turskom i talijanskom jeziku. Riječ je o zborniku osobnoga karaktera, svojevrsnoj privatnoj antologiji koju je Martellini započeo sastavljati 1657. godine, bilježeći u nju razne književne ulomke. Najveći dio zbornika čine pjesnički tekstovi starije dubrovačke književnosti napisani u rasponu od gotovo tri stoljeća, pretežito ljubavne i svjetovne tematike.³ Po svom sadržaju i formi to je sasvim uobičajen pjesnički zbornik, jedan od onih primjera kakve starija hrvatska književnost bilježi još od doba renesanse. Ono po čemu je poseban njegov je dio napisan na turskom jeziku: sedamnaest pjesama na turskom jeziku i jedna pjesma spjevana na mješavini hrvatskog i turskog jezika. Koliko je zasad poznato, Martellinijev je zbornik jedina pjesnička zbirka s izborom iz starije

hrvatske i turske književnosti napisana na području Hrvatske, što je čini vrijednim i jedinstvenim izvorom za istraživanje kulturnopovijesnih, jezičnih i književnih veza između Dubrovačke Republike i Osmanškoga Carstva.

Kako su se turske pjesme našle u privatnome zborniku Dubrovčanina iz 17. stoljeća? Kojemu žanru pripadaju i zna li im se autor? Je li ih njihov zapisivač bilježio po sluhu ili je doista poznavao turski jezik? Ako jest, gdje ga je i kako mogao naučiti i odakle mu uopće zanimanje za tursku poeziju? Takva i slična pitanja svakako se javljaju pri susretu s ovim nesumnjivo vrijednim književnim dokumentom. Manje ili više iscrpni odgovori na neka od njih već su nađeni i omogućili su vrijedna saznanja o kulturnim i književnim posrednicima između Dubrovačke Republike i njezina osmanskog zaleđa te upotpunili sliku o njihovim međujezičnim i međukulturnim kontaktima.

Dosadašnja istraživanja, kako će se u nastavku rada vidjeti, bila su usmjerena na turski jezik pjesama te na okruženje u kojemu je Martellini mogao doći u kontakt s tim jezikom. U ovome radu sažet ćemo i upotpuniti dosadašnja istraživanja, dati hrvatski prijevod pjesama, nastojati utvrditi njihovo autorstvo te, analizirajući njihova literarna obilježja, ustanoviti kojem ogranku turskoga narodnog pjesništva pripadaju pjesme iz Martellinijeva zbornika.

2. O DOSADAŠNJIM ISTRAŽIVANJIMA TURSKIH PJESAMA IZ MARTELLINIJEVA ZBORNIKA

Do kraja 19. stoljeća zbornik Miha Martellinija bio je u vlasništvu Vida Vuletića-Vukasovića (1853–1933), dubrovačkoga književnika, povjesničara i etnografa, nakon čega je pohranjen u Zemaljski muzej u Sarajevu gdje se i danas čuva.⁴ Književnoznanstvena

¹ V. npr. u: Milan Ratković (pr.), *Djela Dživa Bunića Vučića* (Zagreb: JAZU, 1971, 39–40; Ivan Lupić i Irena Bratičević, “Jaoh, a sada sve je inako”: o kritičkoj izdaji Gundulićeva *Osmana*”, *Colloquia Maruliana* XXVI, 2017.

² Martellinijev prijepis, poznatiji kao vatikanski rukopis *Osmana*, čuva se u Vatikanskoj knjižnici u Rimu. V. npr. Petar Karlić, *Vatikanski rukopis Gundulićeva “Osmana”*, Zagreb, 1912. (posebni otisak) i dr.

³ Iz dubrovačke književnosti Martellini je uvrstio djela Džore Držića, Mavra Vetranovića, Nikole Nalješkovića, Paskoja Primovića, Ignjata Đurđevića i drugih. Detaljnije o sadržaju hrvatskoga dijela Martellinijeva zbornika vidi: Branko Letić, “Zbornik Miha Martellinija”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, D. Vučenov, M. Pantić, V. Nedić (ur.), Beograd: Filološki fakultet 1971, 290–295.

⁴ Zbornik se sastoji od dva sveska i čuva se pod signaturom B 1415/1 i 1415/2. Autorice članka zahvaljuju na ljubaznosti Ireni Bratičević koja im je za potrebe istraživanja ustupila vlastiti digitalizirani primjerak Martellinijeva zbornika.

receptija ovoga zbornika započela je krajem 19. stoljeća, kad je njegov prvi vlasnik objavio o njemu dva kraća rada.⁵ Kako Vuletić-Vukasović nije poznao turski jezik, u svom se radu nije bavio turskim pjesmama koje su još dugo ostale izvan fokusa istraživača.

Tek nakon više od pola stoljeća njima se prvi pozabavio Derviš Korkut, bosanski orijentalist, u svom članku iz 1960. pod naslovom “Turske ljubavne pjesme u zborniku Dubrovčanina Miha Martellinija iz 1657. g.”⁶ U njemu je objavio prijepis svih turskih pjesama poprativši ih prijevodom na suvremeni turski i kraćom jezičnom analizom. Potrebno je naglasiti da su turske pjesme iz zbornika zabilježene talijanskom latinicom, a ne osmanskim arabicom, i da zbog toga pripadaju korpusu tzv. transkribiranih tekstova koji se smatraju vrlo vrijednim izvorom za proučavanje fonologije i dijalektologije turskog jezika. Transkribirane su tekstove u pravilu sastavljali stranci, autori neturskog porijekla, koristeći se pri bilježenju turskoga jezika vlastitim pismom (latinicom, ćirilicom, grčkim, armenskim i drugim pismima) i nastojeći što vjernije prenijeti obilježja turskoga jezika prostora u kojemu su djelovali.⁷ Takvi tekstovi su malobrojni pa ne čudi da su Korkuta pri prvom susretu više privukla jezična obilježja turskih pjesama nego li njihove književne odlike, kulturnopovijesni značaj i okolnosti nastanka. Analizirajući jezik turskih pjesama, Korkut je svoje zaključke temeljio na spoznajama koje su mu tada bile dostupne. U to vrijeme još uvijek nije bila opisana razlika između anadolskih i balkanskih dijalekata turskoga jezika, a pogotovo nije bilo znanstveno utemeljenoga uvida u to kakav se turski jezik govorio u dubrovačkom zaleđu, u Bosni i Hercegovini, i koliko je taj turski varijetet bio različit od turskoga jezika koji se govorio u Istanbulu ili Anadoliji.⁸ Stoga, primjerice, Korkut uspoređuje Martellinijev turski

jezik s onim koji su poznavali njegovi sunarodnjaci i na temelju toga tvrdi da je Martellini znao turski bolje od “naših ljudi u Bosni i Hercegovini”, da je njegovo “uho bolje hvatalo turski izgovor nego sluh Bošnjaka” te da svojim turskim “naš Dubrovčanin nadmašuje ne samo Bošnjake koji ne znaju turski, nego i one koji su umjeli turski govoriti ili pisati.”⁹

Na temelju recentnih saznanja i teorija o balkanskim turskim dijalektima autorice ovoga rada ponudile su novu jezičnu analizu koja je potvrdila da turske pjesme iz Martellinijeva zbornika ne pripadaju zapadnobalkanskim dijalektima turskog – kako se moglo očekivati – nego imaju pretežito obilježja anadolskih turskih dijalekata.¹⁰ Vezu s Anadolijom i daljim Istokom potvrđuju i neki toponimi koji se u njima spominju, kao što su Bagdad, Gruzija, Nahičevan¹¹, Sevan¹², Rum¹³ i Šam¹⁴. Osim toga, na sintaktičkoj razini u Martellinijevim turskim pjesmama nema pogrešaka što navodi na zaključak da ih je morao spjevati izvorni govornik, nikako stranac ili govornik nekog od balkanskih dijalekata ili varijeteta turskog jezika. S obzirom na to, Martellini zasigurno nije bio njihov autor. Turske pjesme zabilježio je onako kako ih je čuo, a izvjesne pogreške i propusti koji se primjećuju na morfonološkoj razini i koje otežavaju razumljivost određenih stihova mogu se obrazložiti zapisivačevim nedovoljnim poznavanjem turskog jezika. Ipak, s obzirom na relativnu malobrojnost pogrešaka, može se pretpostaviti da je Martellinijevo poznavanje jezika bilo dovoljno da može ne samo zapisivati pjesme po sluhu, nego i razumijevati njihov sadržaj. Osim zapisivanja po sluhu, nije isključeno da je neke pjesme dubrovački antologičar preuzeo iz drugih rukopisnih zbornika kojima se možda koristio sastavljajući vlastiti.

Premda vrijedan i pionirski, Korkutov prilog o turskim pjesmama mnoga je pitanja ostavio bez odgovora. On se tako u svome radu nije pozabavio pitanjem porijekla i autorstva turskih pjesama ili njihovim literarnim obilježjima, niti je pokušao razjasniti kako je i od koga Martellini mogao naučiti turski. Turskim pjesmama ne bavi se ni Branko Letić u svom nešto kasnije objavljenom prilogu, u kome donosi detaljnu Martellinijevu biografiju i analizira sadržaj samo hrvatskoga dijela zbornika.¹⁵

⁵ Vid Vuletić-Vukasović, “Dubrovački zbornik turskihje sevdalinaka (ljubavnih pjesama od god. 1657.)”, *Iskra*, 7-8, Zadar, 1892, 49–50; *Bosansko-hercegovački istočnik*, 10/1896, 3, 94–95.

⁶ Derviš Korkut, “Turske ljubavne pjesme u zborniku Miha Martellinija Dubrovčanina iz 1657. g.”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* VIII-IX, 1958–1959, Sarajevo: Orijentalni institut 1960, 37–62.

⁷ Kako osmansko pismo (osmanska arabica) kojim su tekstove na turskom jeziku zapisivali izvorni govornici nije bilo sustav prilagođen bilježenju fonoloških i morfonoloških obilježja turskoga jezika, na temelju tekstova pisanih arabicom nije moguće precizno rekonstruirati fonetski sustav turskoga jezika. Zbog toga su tekstovi na turskom jeziku koji nisu pisani arabicom nego latinicom ili nekim drugim pismom vrijedni izvori koji turski jezik pripadajućega vremena dokumentiraju preciznije od arabičkih tekstova. O tekstovima na turskom jeziku pisanim latinicom s područja Bosne i Hercegovine vidjeti u: Ekrem Čaušević, *The Turkish language in Ottoman Bosnia*, Istanbul: The Isis Press, 2014. Kratak kronološki pregled transkribiranih tekstova vidjeti u: Marta Andrić, *Rukopisna ostavština na turskom jeziku svećenika Gjüre Adama Büttnera*, Zagreb: FF Press, 2015, 6–17.

⁸ O tzv. bosanskom varijetetu turskog jezika kojim se govorilo u osmanskoj Bosni vidjeti u: Ekrem Čaušević, *The Turkish language in Ottoman Bosnia*.

⁹ Korkut, “Turske ljubavne pjesme”, 43–44.

¹⁰ O obilježjima turskog jezika u pjesmama iz Martellinijeva zbornika vidjeti više u: Marta Andrić i Azra Abadžić Navaey: “The analysis of the Turkish language in the poetry collection by Miho Martellini from Dubrovnik” (rad prihvaćen za tisak).

¹¹ Pokrajina u južnom Kavkazu, graniči s Armenijom, Iranom i Turskom.

¹² Planinsko jezero na Kavkazu, u današnjoj Armeniji.

¹³ Stari naziv za Anadoliju.

¹⁴ Naziv osmanske pokrajine koja je obuhvaćala područje današnje Sirije, Libanona, Izraela, Palestine, Jordana i dijelove južne Turske.

¹⁵ Letić, “Zbornik Miha Martellinija”, 279–296.

3. MARTELLINIJEVO ZANIMANJE ZA TURSKI JEZIK¹⁶

Miho Martellini potječe iz dubrovačke obitelji koja se prvi put spominje u arhivskim dokumentima iz 17. stoljeća. Točna godina njegova rođenja nigdje nije zabilježena i može se odrediti tek posrednim putem. U knjigama mrtvih zabilježeno je da je umro 1719. u dobi od približno 83 ili 84 godine, što znači da je rođen 1635. ili 1636.¹⁷ Premda nije raspolagao nikakvim informacijama o tome tko je bio Martellini, Korkut je u svom članku pogrešno pretpostavio da je bio dubrovački vlastelin. Kasnija istraživanja Martellinijeve biografije potvrđuju da je rođen u siromašnoj obitelji¹⁸ i da nije imao mogućnosti bolje se obrazovati, poput djece imućnijih dubrovačkih uglednika. Izvori navode da je zarana pokazao sklonost prema književnosti, na poticaj svojih učitelja, uglednoga dubrovačkog profesora i humanista i starijeg brata, koji je bio dominikanac, slikar i pjesnik.¹⁹ Još kao mladić počeo je zapisivati pjesme drugih autora, prikupljati ih po svom ukusu i sastavljati privatnu antologiju.

U vrijeme Martellinijeve mladosti dubrovačko-osmanski odnosi bili su na svom vrhuncu. Dubrovačka Republika još krajem 14. stoljeća uspostavila je dobre odnose s Osmanskim Carstvom, ponajviše zbog trgovine. Zahvaljujući iznimnim diplomatskim vještinama, Dubrovčani su od sultana ishodili slobodan status koji su plaćali dankom jednom godišnje. Osmanski sultan Dubrovniku je garantirao mir i sigurnost, a dubrovačkim trgovcima sigurno kretanje po osmanskom teritoriju uz brojne povlastice.²⁰ Zauzvrat, Dubrovačka Republika nudila je Osmanlijama neutralnu luku preko koje su mogli trgovati sa zapadnim kršćanskim zemljama i u vrijeme kada s njima ratuju.²¹ U takvim okolnostima Dubrovnik se do početka 17. stoljeća razvio u najvažniju istočnojadransku luku i veliko trgovačko središte. Bio je to istinski "otvoreni grad" u koji su redovito pristizali putnici i trgovci iz

svih krajeva svijeta, prostor u kojem su se svakodnevno susretale različite kulture i religije.

I Dubrovčani su mnogo putovali po Osmanskom Carstvu. Poznato je da su stoljećima imali trgovačke kolonije po Balkanu i bili glavni posrednici u trgovini između Zapada i Osmanlija. Jedan od njih bio je i Martellini koji se rano uključio u trgovinu i proveo mladost putujući po Balkanu i Levantu. Izvori navode da je godinama trgovao na relaciji Beograd–Ancona²² što mu je omogućilo da se s vremenom obogati, uspne na društvenoj ljestvici i 1672. učlani u bratovštinu sv. Lazarina.²³

S obzirom na to da je dugo trgovao na Levantu, Martellini je morao znati barem osnove osmanskog turskog jezika. Naime, svi dubrovački trgovci koji su poslovali s Osmanlijama s vremenom bi svladali njihov jezik, a neki su ga toliko dobro znali da su ih dubrovačke vlasti koristile za dragomane u trenucima kada nisu imale na raspolaganju profesionalne, školovane tumače za turski.²⁴ Nije poznato kako je Miha Martellini učio turski jezik. Najvjerojatnije ga je svladao u živom kontaktu s osmanskim trgovcima, a nije isključeno da ga je učio i privatno, s nekim od dubrovačkih dragomana s kojima je lako mogao stupiti u kontakt, bilo u Dubrovniku ili tijekom svojih putovanja po Balkanu. Poznato je da su naročito u 17. stoljeću dubrovački trgovci putovali Balkanom s poklisarima harača i njihovom pratnjom.²⁵ U toj su pratnji bili dragomani i pripadnici osmanske vojske, što znači da je dubrovački trgovac tijekom putovanja svakodnevno bio u prilici slušati i usvajati turski. U svakom slučaju, prilika za učenje turskog bilo je mnogo, a njegovo poznavanje bilo je za Dubrovčane onosan posao, čak i kad se nisu bavili trgovinom. Primjerice, kad su u Dubrovnik dolazili ugledni osmanski gosti, vlasti su ih smještale da drže karantenu po privatnim kućama u predgrađu Dubrovnika. Arhivski izvori bilježe da su 1703. dubrovačke vlasti platile Martelliniju najam njegove kuće jer su u nju u dva navrata smjestile kapidžibašu²⁶ s Porte.²⁷ Očito je Martellini dobro vladao turskim kad je mogao pružati usluge prevođenja i posredovati u kontaktima s uglednim došljacima iz Osmanskog Carstva. Ipak, sudeći po pjesmama koje je uvrstio u svoj zbornik, njegovo zanimanje za turski jezik nadilazilo je pragmatične okvire trgovine.

¹⁶ Martellini sigurno nije bio jedini Dubrovčanin koji je poznao turski jezik, ali je zasad još uvijek jedini za kojeg se zna da je sakupio turske pjesme. Poglavlje koje govori o okolnostima u kojima je Martellini živio i došao u kontakt s turskim jezikom sažetak je teme opširnije obrađene u: Marta Andrić i Azra Abadžić Navaey: "The analysis of the Turkish language in the poetry collection by Miho Martellini from Dubrovnik".

¹⁷ Detaljnije o biografiji Miha Martellinija vidi u: Letić, "Zbornik Miha Martellinija", 282–287.

¹⁸ Njegov otac pripadao je bezimenom sloju najsiromašnijih dubrovačkih građana koji ne spominju knjige bratovština Lazarina i Antunina, bogatijih dubrovačkih građana.

¹⁹ Letić, "Zbornik Miha Martellinija", 283.

²⁰ O diplomatskim odnosima Dubrovačke Republike i Osmanskog Carstva vidi: Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*, Zagreb–Dubrovnik: HAZU, 2003.

²¹ Vesna Miović, *Mudrost na razmeđu: zgrade iz vremena Dubrovačke Republike i Osmanskog Carstva*, Dubrovnik: Kartolina, 2011, 14

²² Letić, "Zbornik Miha Martellinija", 283.

²³ Lenert, Lonza, "Bratovština sv. Lazara u Dubrovniku (1531–1808): osnutak, ustroj, članstvo", *Anali* 54/1, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2006, 44.

²⁴ Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*, 38.

²⁵ Isto.

²⁶ Zapovjednik dvorske straže.

²⁷ Državni arhiv u Dubrovniku, *Acta Consilii Rogatorum*, serija 3, sv. 138, f. 127, 169. Na ovom podatku, kao i informacijama vezanima za dubrovačke dragomane i njihovu praksu učenja turskog jezika, autorice rada zahvaljuju Vesni Miović iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

4. TURSKE PJESME IZ MARTELLINIJEVA ZBORNIKA

Martellinijev zbornik sačinjavaju dva sveska ispunjena pjesmama na tri jezika. Većina ih je pisana na hrvatskom, sedamnaest na turskom, jedna na mješavini turskog i hrvatskog, uz tek pokoji stih na talijanskom. Na prvoj stranici zbornika zapisana je na talijanskom jeziku bilješka o vlasniku i godina kada ga je počeo sastavljati: 1657. / *Questo Libro di me Michiel Martelini / Raguseo*. Po tome znamo da je sastavljač i prvi vlasnik zbornika doista bio Miho Martellini iz Dubrovnika. Ne zna se točno koliko ga je dugo sastavljao, no sigurno je na njemu radio barem deset godina – na što upućuje pjesma o potresu koji je zadesio Dubrovnik 1667. godine – a po nekima i dulje, sve do početka 18. stoljeća.²⁸ Veći dio turskih pjesama, njih 15 od ukupno 17, nalazi se u prvome svesku koji je ujedno i mlađi.

Posljednja u nizu dvojezična je pjesma anonimnog autora, zapisana bosanskom ćirilicom. Osim po pismu, od ostalih se razlikuje i po jeziku i po sadržaju: dok druge pjesme obrađuju profanu lirsko-ljubavnu tematiku, ova je pjesma rugalica koja na šaljiv i zabavan način progovara o zabrani upotrebe duhana. Posebno je zanimljiva po tome što je u njoj turski jezik kombiniran s dubrovačkim govorom po čemu se nesumnjivo zaključuje da je nastala u Dubrovniku.²⁹

Sve turske pjesme iz Martellinijeva zbornika, čiji prijevod donosimo na kraju rada, svojim formalno-stilskim obilježjima i sadržajem pripadaju narodnoj književnosti. Pisane su turskim narodnim jezikom i pučkim stilom, metar im je slogovni (tur. *hece vezni*), a stih uglavnom osmerac ili jedanaesterac. Pretežito su ljubavno-lirske tematike i izrazito svjetovnog karaktera: najveći broj pjesama pjeva o ljubavi, ljubavnoj čežnji, žudnji, rastanku, udaljenosti, patnji zbog razdvojenosti od voljene osobe, o njezinoj ljepoti i okrutnosti. Većina ih nema naslova niti je zabilježeno tko im je autor. Takva praksa primjećuje se i u ostatku Martellinijeva zbornika, posebno u prvome svesku u kojem prevladavaju anonimni tekstovi iz hrvatske narodne književnosti, također svjetovnog karaktera i pastoralne tematike,³⁰ što doprinosi njegovoj tematskoj i stilskoj ujednačenosti.

4.1. Turski *ašici* u dubrovačkom zborniku

Turska narodna književnost obuhvaća vrlo velik korpus raznorodnih tekstova koji su nastajali u periodu od 11. do 20. stoljeća i prenošeni su usmenom, rjeđe pisanom predajom. Zanimanje za narodno pjesništvo započelo je u Turskoj relativno kasno, tek početkom

20. stoljeća, u okviru preporodnog pokreta i s formiranjem turske nacionalne svijesti.³¹ Ideološki ciljevi kojima je služila turska folkloristika dugo su onemogućavali znanstveniji pristup u proučavanju korpusa narodne književnosti koja je još uvijek slabije i neadekvatno istražena u odnosu na druge književne tradicije. Pri klasificiranju turske narodne književnosti pitanje autorstva i dalje predstavlja najvažniji kriterij. S obzirom na stupanj obrazovanja, način života, svjetonazor i društveni status autora, narodna turska književnost najčešće se dijeli u tri ogranka: književnost ašika (tur. *âşık edebiyatı*), anonimna narodna književnost (tur. *anonim halk edebiyatı*) i tekijaska, odnosno vjersko-mistična književnost (tur. *tekke edebiyatı*).³²

S obzirom na karakteristične odrednice svakog od navedenih ograna, Martellinijeve turske pjesme pripadaju prvoj i drugoj skupini. Spjevane su u oblicima karakterističnima za tradiciju ašika i anonimnu usmenu književnost. Prevladava oblik *koşma*³³ u različitim inačicama rime svojstvene toj pjesničkoj formi. Primjerice, u pjesmama pod brojem 1 i 15 rima je *abab / cccb / dddb / eeb*; u pjesmi pod brojem 2 rima je *aaab / cccb / dddb*; u pjesmi pod brojem 3 *xbyb / cccb / ddde / fffe*.³⁴ Prema sadržaju *koşma* se dijeli na više podvrsta od kojih je kod Martellinija najprisutnija *güzelleme*, pjesma koja tematizira ljepotu voljene osobe i ljubavne osjećaje.³⁵ Prema glazbenom napjevu uz koji se izvodi *koşma* se dijeli na *semai*, lirsku pjesmu spjevanu u osmercu koja govori o ljubavi, prirodi i ljepoti, i *varsagi*, pjesmu s junačkim motivima karakterističnu za južnu Tursku. Primjeri za obje vrste mogu se naći u Martellinijevom zborniku.

U turskoj književnoj tradiciji takvu su vrstu poezije izvodili *ašici*, putujući pjevači pjesnici, najčešće uz pratnju tradicionalnog žičanog instrumenta *saza*. Književnost ašika pojavila se u Anadoliji sredinom 15. stoljeća, kao rezultat novonastalih političkih i društvenih okolnosti. U ranijim su stoljećima turski narodni pjesnici stvarali pretežito herojsku epiku i vjersko-mističnu poeziju, s ciljem približavanja islamskoga učenja (polu)nomadskom i seoskom stanovništvu Anadolije. S postupnim prelaskom turkmenskih nomada na sjedilački način života i konsolidacijom moći Osmanskoga Carstva, što se događa tijekom 15.

³¹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları -I*, Ankara: Akçağ, 1997, 2.

³² Saim Sakaoğlu, "Halk edebiyatı", *slam Ansiklopedisi*, URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/halk-edebiyati>, pristup 3. 1. 2020.

³³ Najrašireniji oblik turske narodne poezije. Lirska pjesma pastoralne ili ljubavne tematike, spjevana u slogovnom metru, uglavnom u jedanaestercu, duljine od tri do dvanaest strofa, obgrljene ili ukrštene rime koja se provlači cijelom pjesmom.

³⁴ O vrstama rimovanja u pjesničkim oblicima književnosti ašika vidi detaljnije u: Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Kitabevi: Istanbul, 2005, 120–121.

³⁵ Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, 27.

²⁸ Branko Letić, "Zbornik Miha Martellinija", 289.

²⁹ Korkut, "Turske ljubavne pjesme", 40.

³⁰ Letić, "Zbornik Miha Martellinija", 292–293.

stoljeća, epsko junačko pjesništvo i vjersko-mistična književnost gube svoju nekadašnju društvenu funkciju. Epski pripovjedači koji su veličali međuplemenske sukobe (tur. *ozan*) i lutajući derviši misionari ustupili su mjesto novome tipu narodnog umjetnika: ašiku (tur. *âşık* “zaljubljeni”), profesionalnom pjesniku i glazbeniku koji izvodi lirsku poeziju improvizirajući na žičanom glazbalu.³⁶

Značajniji zaokret ka svjetovnoj tematici dogodio se u 17. stoljeću, kada pjesništvo ašika doživljava uzlet i bilježi mnogo utjecajnih autora. Mnogo je ašika u tom periodu boravilo u gradovima i potpalo pod utjecaj klasičnih osmanskih pjesnika vezanih uz učene dvorske krugove, što se odrazilo na njihov pjesnički izraz i imaginarij.³⁷ Duhovnu ljubav prema Bogu sve više potiskuju osjećaji romantične i strasne ljubavi koju zaljubljeni (ašik) upućuje lijepoj djevojci. Kao i u poeziji divanskih pjesnika³⁸, objekt ljubavi u narodnoj lirici rijetko je individualiziran: predmet ašikove žudnje apstraktna je, idealizirana i nedostižna žena, bezimena i tipizirana, predstavljena uvijek istim kliše-jiziranim atributima.³⁹ U Martellinijevu zborniku draga je katkad crnooka, katkad očiju boje jantara, bujnih crnih uvojaka, lijepa okrutnica i bez milosti. Odnos između dvoje zaljubljenih također ne odstupa od uvriježenoga društvenog koncepta udvornosti koji se temelji na feudalnom društvenom poretku. Prikazan je kao odnos gospodara i sluge pri čemu je voljena osoba u ulozi nemilosrdne vladarice, sultanije ili gospodarice, a ašik u ulozi njezina sluge i roba. Takav odnos slikovito zrcali društvenu strukturu Osmanskog Carstva, zasnovanu na apsolutnom i neupitnom autoritetu vladara nad njegovim podanicima.⁴⁰ U nekim pjesmama iz Martellinijeva zbornika zamjećuje se odstupanje od poetike tipične za divansko pjesništvo. Stihovi iz pjesme pod br. 7 (*Da mi je nag u zagrljaj ti pasti / i tanani tvoj strukić obgrliti*), kao i oni iz pjesme pod br. 2 (*Nisam ti prišao / ni dugmad na prsima ras-kopčao / dok sam mogao, nisam te cjelivao*) neposrednim iskazivanjem seksualnih želja i eksplicitnom lascivnošću podsjećaju na stihove Karacaoğlana, najpoznatijeg turskog trubadura iz 17. stoljeća koji je unio stvarnosni diskurs i realizam u poetiku ašika.

³⁶ O povijesnim okolnostima pojave i razvoja tradicije ašika vidi detaljnije u: Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, str. 1–4; İhan Başgöz, “Turkish Folk Literature”, u: İnalcık, Halil i Günsel Renda (ur.), *Ottoman Civilization*, sv. 2, Ankara, 603–608.

³⁷ Başgöz, “Turkish Folk Literature”, 608.

³⁸ Pod divanskom književnošću podrazumijeva se književno stvaralaštvo koje se razvijalo u okviru orijentalno-islamske tradicije i pod snažnim utjecajem klasične perzijske i arapske književnosti, a prakticirano je među učenim i elitnim slojevima Osmanskoga Carstva od kraja 13. do sredine 19. stoljeća.

³⁹ Başgöz, “Turkish Folk Literature”, 609.

⁴⁰ Başgöz, “Turkish Folk Literature”, 609.

4.2. Pitanje autorstva

Premda se prenosi usmenim medijem, zbog čega podliježe promjenama i varijacijama sadržaja, književnost ašika djelo je individualnog umjetnika koji svoje umjetničko ime (tur. *mahlas*) bilježi u posljednjoj strofi pjesme. Najviše ašika javlja se u 17. stoljeću koje se uvriježeno naziva i “zlatnim periodom” turskoga narodnog pjesništva.⁴¹ U tom razdoblju unutar granica Osmanskoga Carstva stasalo je i djelovalo na tisuće narodnih bardova. Mnogi od njih pristupili su janjičarskim korpusima i pratili osmansku vojsku na vojnim pohodima diljem Carstva: od Krima i Kavkaza na istoku, duž obala Dunava, do sjeverne Afrike i Bagdada na jugu. To su ujedno bile granice unutar kojih se širilo, izvodilo i prenosilo pjesništvo ašika. Nije nemoguće zamisliti da je Miho Martellini na svojim putovanjima Balkanom susretao osmanske vojnike, koji su pratili dubrovačke trgovce i poklisare harača i uživo slušao izvedbe ašika koji su bili u njihovim trupama.

O autorstvu većine Martellinijevih turskih pjesama možemo tek nagađati. U zborniku postoje samo dvije turske pjesme s autorovim umjetničkim imenom, pseudonimom u zadnjoj strofi. Prva je pjesma pod brojem 1 (*Bulandı eşchumun seli*; prijevod vidjeti niže) koju potpisuje Âşık, jedan od putujućih pjesnika iz prve polovice 17. stoljeća za kojeg izvori navode da je bio blizak osmanskim dvorskim krugovima i sultanu Muratu IV. U više antologija turskog narodnog pjesništva, kao i na brojnim internetskim stranicama, može se naći Âşikova pjesma⁴² koju bilježi i Martellini, no redovito se navodi u kraćim inačicama od svega tri ili četiri strofe. Sudeći prema verziji iz Martellinijeva zbornika, ona se nekoć izvodila u dužoj verziji.

Druga pjesma s potpisom autora popularna je narodna pjesma (tur. *türkü*) pod brojem 8 (*Agep né diarden akup ghielursun / bir xaber soraim durun turnaler*; prijevod vidjeti niže) pjesnika Âşika Kuloğlua, također Martellinijeva suvremenika iz prve polovice 17. stoljeća. I za njega se navodi da je bio blizak sultanu Muratu IV. nakon čije je smrti dopao u nemilost vlasti i ostatak života proveo u izgnanstvu, lutajući zapadnim dijelovima Carstva.⁴³ Motiv ždrala (tur. *turna*), ptice selice, koji se provlači kao refren cijelom pjesmom, tipičan je za kulturu ašika koji su svojevremeno odabirali lutalački, nomadski stil života.

Pregledavajući suvremene antologije turskoga narodnog pjesništva nismo naišli na preostale pjesme iz Martellinijeva zbornika, što bi moglo značiti da su njegovi primjeri s vremenom zaboravljeni ili izmiješani. Potvrdu za potonji slučaj našli smo u antologiji

⁴¹ Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, 266.

⁴² Ali Yıldırım, *Türk kültürüne hayat veren halk ozanları*, Ankara: T.C. Türk Kültür Bakanlığı, 1998.

⁴³ Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, 269.

*Halk Şiirinden Seçmeler*⁴⁴ (Izbor iz narodne poezije) u koju je uvrštena pjesma aşıka Karacaoğlana koja se

tek u jednoj strofi podudara s Martellinijevom anonimnom turskom pjesmom pod brojem 2:

PJESMA BR. 2 (MARTELLINIJEV ZBORNIK)

*Miscin ascik ay der giucup konmadum
dughmelerun giusup gioksun akmadam
fursat eldeicen upup kusmadum
beni utdermeli dughmeli degil.*

Požali se jadni ašik: Nisam ti prišao
ni dugmad na prsima raskopčao,
dok je prilike bilo, nisam te cjelivao,
ne treba mene tući, valja me ubiti.

HALK ŞIIRINDEN SEÇMELEK

*Karacaoğlan der ki, konup göçmedim
Ak göğsünüün düğmelerin açmadım
Fırsat elde iken alıp kaçmadım
Öldürmeli beni, döğmeli değil.*

Karacaoğlan reče: Nisam odletio
ni dugmad ti na bijelim prsima otvorio,
dok je prilike bilo, nisam te oteo,
ne treba mene tući, valja me ubiti.

Karacaoğlan je jedan od turskih aşıka čije se ime spominje u različitim osmanskim izvorima.⁴⁵ Pretpostavlja se da je živio početkom 16. stoljeća, prvo u južnoj Anadoliji s turkmenskim nomadima, a kasnije putujući širom Carstva. Slava mu se proširila od Krima do Balkana, pa stoga i ne čudi da je jedna njegova pjesma našla mjesto u Martellinijevu zborniku.

Kako za ostale pjesme nemamo potvrdu tko im je autor, pretpostavljamo da je Martellini zapisivao stihove putujućih pjesnika koji su bili posebno popularni i izvođeni u njegovo vrijeme, poput recimo Kayıkçı Kul Mustafe, putujućeg aşıka iz prve polovice 17. stoljeća ili Öksüz Dede, janjičarskog pjesnika iz 16. stoljeća koji je živio na području Rumelije i uz obale Dunava i sudjelovao u osmanskim pohodima na europskom teritoriju. Djelomično podudaranje pokojeg stiha iz Martellinijeva i nekog kasnijeg zbornika narodnih pjesama nije dovoljna potvrda da ih je sastavio isti autor. Primjerice, dosta pjesama u tradiciji aşıka započinje stihom *Elagözlerine kurban olduğum*⁴⁶ kojim počinje i *koşma* pod brojem 3 iz Martellinijeva zbornika (*Alla gioslérune kurban oldugum*; prijevod vidjeti niže). Činjenica da su se pjesme aşıka prilikom glazbene interpretacije mogle sadržajno mijenjati i nadopunjavati ulomcima iz drugih pjesama dodatno usložnjava problem utvrđivanja autorstva pojedinih stihova.

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Odlučivši zabilježiti nekoliko turskih pjesama u svoju privatnu antologiju starije hrvatske književnosti, Dubrovčanin Miho Martellini sigurno nije ni slutio koliko je doprinio suvremenoj turskoj folkloristici i

istraživačima narodne turske poezije. Naime, zapisavši pjesme turskih aşıka, dubrovački trgovac trajno je dokumentirao jedan dio turske usmene tradicije. Poznato je da je usmena književnost po svojoj prirodi nefiksirana, fluidna i uvijek živa. Tekstovi turskih putujućih pjesnika otvoreni su i skloni variranju jer njihovi sadržaji i forme ovise o izvođaču. Zato je svaka nova izvedba narodne poezije neponovljiva i jedinstvena. Činjenica da postoji vrlo malo sačuvanih zapisa koji dokumentiraju starije oblike turskog narodnog pjesništva pridaje ovom rukopisu dodatnu vrijednost i podcrtava njegovu važnost za filološka i kulturnopovijesna istraživanja. Zahvaljujući Martelliniju, moguće je barem dijelom rekonstruirati kako su turske narodne pjesme zvučale u ranijim stoljećima. Dio tih pjesama može se u većim ili manjim fragmentima i danas naći u antologijama turskoga narodnog pjesništva, pa čak i na internetskim stranicama posvećenima narodnoj poeziji i glazbi, što nam govori o njihovoj recepciji kroz stoljeća.⁴⁷

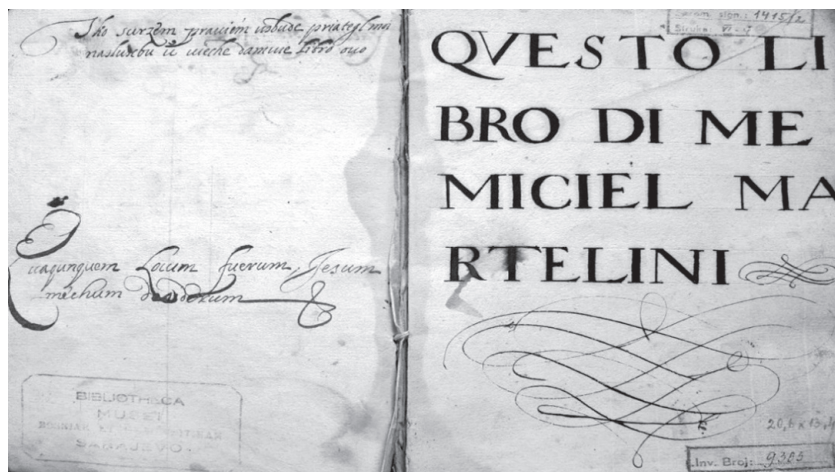
Zbog jedinstvenog i još uvijek osamljenog statusa koji Martellinijev zbornik ima u starijoj hrvatskoj književnosti otežano je donošenje općenitih zaključaka o njegovoj književnoj vrijednosti i kulturnopovijesnom značaju. Podsjetimo, riječ je o zborniku vrlo osobnog karaktera koji nam prije otkriva književni ukus samog priređivača nego li što govori o ukusu i interesima njegovih suvremenika. Pa ipak, ovaj nam zbornik potvrđuje da je, pored dragomana i službenih diplomata, i jedan obrazovani trgovac iz Dubrovnika pokazivao zanimanje za tursku književnost i imao važnu ulogu kulturnog medijatora u tursko-dubrovačkim odnosima, što je tema koja svakako zaslužuje daljnja istraživanja.

⁴⁴ Bayram Ali Kaya, *Halk Şiirinden Seçmeler*, Istanbul: Metropol Yayınları, 2005, 121

⁴⁵ Spominje ga osmanski povjesničar Gelibolulu Mustafa Ali, ali i drugi književni izvori na osmanskim iz 16. stoljeća. Detaljnije o njegovoj biografiji vidi: Artun, *Åşıklık Geleneği ve Åşık Edebiyatı*, 258–262.

⁴⁶ Kaya, *Halk Şiirinden Seçmeler*, 177–178.

⁴⁷ Primjerice, za pjesmu broj 1 na internetu se na više stranica može naći tekst koji je gotovo identičan Martellinijevom zapisu, pa čak i suvremene glazbene izvedbe te pjesme: <https://www.muzikdinle.com.tr/musa-eroglu/asti-gitti-dinle>.

Slika 1: Rukopis Martellinijeva zbornika, svezak br. 2; Zemaljski muzej, Sarajevo, 1415/2, naslovni list

6. TURSKE PJESME IZ MARTELLINIJEVA ZBORNIKA

U nastavku donosimo prijepis svih turskih pjesama u obliku u kojem su zabilježene u rukopisu, s prijevodom na hrvatski jezik.⁴⁸

1⁴⁹

*Bulandi eschumun seli
agep artuk durulmasmi
xusun giordum oldum deli
akel bascie derulmesmi*

*Sap cekmisc cirpugium uari
chacia ali sulfichiare
xu tenxa buliman iare
bunda enghiél kalmasmi*

*Iusum benzer doghar aié
sensun umrume sermaié
scindi ghiétdum hacipaié
xatorgighum sorulmasmi*

*Iarum karé giosi suser
bulbul dilli bagrun eser
iedi iklun bir an giéser
delli gionul iorulmasmi*

Preplavila me bujica ljubavi,
hoće li se ikad smiriti?
Sluđila me tvoja ljepota,
hoću li se ikad pribrati?

(...)

Lice ti je blistav mjesec,
ti si blago mog života,
padoh sad pred tvoje stope,
hoćeš li ikad pitat za me?

Kad mi trepne crnooka,
pjev slavuja srce para,
učas srce svijet obleti,
hoće li se ikad smoriti?

⁴⁸ Prijepis pjesama prvi je dao Derviš Korkut (Korkut, "Turske ljubavne pjesme", 45–61); ovdje je taj prijepis na nekoliko mjesta ispravljen. Korkut nije pjesme preveo, tako da je ovo prvi prijevod na hrvatski jezik. Na nekim mjestima zbog nerazumljivosti teksta prijevod stihova izostaje.

⁴⁹ Kako je u tekstu navedeno, ova je pjesma još uvijek živo prisutna u turskoj narodnoj glazbi, a njezini su stihovi, kao i glazbene izvedbe, dostupni na brojnim internetskim stranicama, npr. <https://www.muzikdinle.com.tr/dertli-divani/bulandi-askimin-seli-dinle>. I ostale pjesme koje je Martellini dokumentirao mogu se barem u fragmentima naći u različitim izvedbama i zapisima na internetu ili u antologijama turske narodne poezije.

*Ferhater daghleri delén
Sciriun istunde ulén
Ascik aider meglun olan
Leilasuna sarulmasmi*

Ferhat planine probija,
za voljenu Širin⁵⁰ izgara.
“Hoće li Medžnun”, Ašik pita,
“zagrliti svoju Lejlu?”⁵¹

2

*Selam uirdum selamumi almaslar
benum bunda xatrégighum bilmesler
bu giuseler nicin séciat uirmesler
ualay bunlar seumeli degildur*

Pozdravljam ih, ne uzvraćaju,
kako mi je – ne pitaju.
Zar u ljepojki milosti nema?
Bogme, takve ljubiti ne treba.

*Gielup giecer giuselerun cieruani
ustunde kurulmisc altun seuani
sur Efendi eldeicen déurani
sciol giecen démréli irmeli degil*

Prolazi ljepotica karavan,
nad njim se zlati Sevan,⁵²
uživaj, gospodine, dok se može,
prolazno odbaci, ne vrijedi muke.

*Miscin ascik ay der giucup konmadum
dughmelerun giusup gioksun akmadum
fursat eldeicen upup kusmadum
beni utdermeli dughmeli dégil.*

Požali se jadni ašik: “Nisam ti prišao,
ni dugmad na prsima raskopčao,
dok je prilike bilo, nisam te cjelivao,
ne treba mene tući, valja me ubiti.”

3

*Alla gioslérune kurban oldugum
ne dedum gionumi aldughi uax’ ti
saghen ascighune eilémé gefai
imansuz gidersun uldughi vax’ ti*

Ti, čijim sam se jantar očima podao,
kad si mi srce uzela, što sam rekao?
“Ne muči onog tko za tobom izgara
da sa svijeta ne odeš k’o nevjernica.”

*Chiafirsun gioksunden iokmider éman
sen beni uldursun uirmesun eman
ben senun iusuné bachtughum seman
sen beni uldurusun giuldughi uaxti*

Nevjernice, zar u srcu vjere nemaš?
Ubijaš me, ni trunku milosti nemaš.
Kad god ti se u lice zagledam
osmijehom me svojim ubijaš.

*Giulistandur nakscivanu ileri
giul giul olmisc alianaghun giuleri
ceixun olmisc akar cescme seleri
kijma bana nasliarume ax mén uldum*

Cijeli je Nahičevan⁵³ ružičnjak,
rumeni tvoji obrazi – pupoljak,
izvori mu kuljaju k’o Amu-Darja,
smiluj se, zavodnice, mrtav sam, ah!

*Iarum sen oghratun beni ghaughaie
siah sulfun xevesilen séudaie
giordum iarum beni salmisc ferdaié
kijma bana nasliare uax mén uldum*

Ti si me, ljubljena, u bitku bacila,
izgaram za tvojim crnim loknama,
draga me na drugi svijet prognala,
smiluj se, zavodnice, mrtav sam, ah!

*Giordum iarum karmsi geimisc einuné
béghum ne kulum sucum ne sucum
destan etun béni alem icinde
kiyma bana nasliaré uax men uldum*

Moja se draga u crveno obukla,
gospodarice moja, ta što sam kriv?
Zbog tebe svak’ sad o meni priča,
smiluj se, zavodnice, mrtav sam, ah!

⁵⁰ Ferhat i Širin su imena ljubavnog para iz romanse popularne u orijentalno-islamskim književnostima.

⁵¹ Medžnun i Lejla su imena ljubavnog para, junaka jedne od omiljenih ljubavnih priča iz orijentalne književne tradicije.

⁵² Naziv planinskog jezera na Kavkazu, u današnjoj Armeniji.

⁵³ Pokrajina u južnom Kavkazu, graniči s Armenijom, Iranom i Turskom.

*Benum cektugeghum xigran daghidur
suchierisé iarsuz bana aghudur
témam scindi sarulagak caghundér
kijma bana nasliaré uax men uldum*

Mene tišti razdvojenost,
bez drage je i šećer otrov,
sad je čas za ljubovanje,
smiluj se, zavodnice, mrtav sam, ah!

4

*Bir alay ufagik kusclar
deria ialisunda kescgliar
baban seni ba baghisclar
konimdi konimdi kumrum konimdi⁵⁴*

Jato majušnih ptičica,
zimuje na obali mora,
tvoj će te otac meni dati,
sleti, moja grlice, sleti, sleti!

*Eulurum uni kasc kasc
kokicighi gielur kosc kosc
kuscie ganum sana pesckiesc
konimdi konimdi kumrim konimdi*

Za nju sam spreman mrijeti,
miris će joj do mene doprijeti,
pticu duše tebi ću darovati,
sleti, moja grlice, sleti, sleti!

*Kumrimun kanadi aktur
tangri bir peixamber xaktur
bilurum ascighun cioktur
konimdi konimdi kumrim konimdi*

U grlice moje bijela krila,
jedan je Bog, Poslanik istina,
mnogi su u tebe zaljubljeni,
sleti, moja grlice, sleti, sleti!

*Kumrimun kanadi kare
iureghum oldi iaré
xic bilmesim bané caré
konimdi konimdi kumrim konimdi*

U grlice moje crna krila,
srce mi postade rana živa,
meni više pomoći nema,
sleti, moja grlice, sleti, sleti!

*Kumrimun kanadi iéscil
ax kolum boinum dolasciér
koinune ghirsem iarasciér
konimdi konimdi kumrim konimdi*

U grlice moje zelena krila,
bijelu mi ruku po vratu svija,
da mi je dopasti njena naručja,
sleti, moja grlice, sleti, sleti!

*Kumrim kafesta beslenur
esciuni ghiorur seslenur
kumrim iauridur uslanur
konimdi konimdi kumrim konimdi*

Grlica moja u krletki živi,
zapjeva kad dragoga vidi,
mlada je još, doći će pameti,
sleti, moja grlice, sleti, sleti!

5

*Gider oldum saxmanunden ilunden
dein ol iarume ghielsun ghioreim
korkar oldum airulmaktan ulumden
dein ol iarumé ghielsun ghioreim*

Odlazim iz tvoga kraja, tvoju zemlju napuštam,
recite joj, mojoj dragoj, neka dođe da je vidim,
strah me hvata, bojim se, rastanaka, umiranja,
recite joj, mojoj dragoj, neka dođe da je vidim.

*Ol iarumun baxcesuné ghirmedum
konce icen karmsi giuler dirmedum
semanundé nasli iarumé sarmadum
dein ol iarumé ghielsun ghiormedum*

Ne uniđoh u ružičnjak moje ljube mile,
ne ubrah crvenu ružu dok pupoljak bješe,
ne zagrlih milu djevu dok prilike bijaše,
recite joj, mojoj dragoj, neka dođe, ne vidjeh je.

⁵⁴ Oblik *konimdi* nije posve jasan pa je i prijevod približan. Svakako se može dovesti u vezu s glagolom *konmak* koji znači "sletjeti, spustiti se", a jasna je i njegova onomatopejska funkcija.

VSAK OLAN JARUMDEN

*Bre iarumun bre kardaschlar
gionulden iughruk uarmidur
né deriadé arar ghiemi
né karadé cecier xami
dolanur urumi scami
gionul senden iughruk uarmidur*

GHÉISILERDEN

*Soiunup ghirsem koinuné
sarulsem inge beluné,
sciol sénun selui boynuna
aler néné iarascier*

*Iarum scaler burunur
doghar ai ghibi dolunur
ghiormeién ganlér ierunur
scaler neghiusel iarascér*

*Iarum sen bana giustun né
saer bile duscmem ustuné
sciol senun beias usnune
bénéler ne giusel iarascier*

*Iarum be sana né iledum
arsum xak suiledum
sén béni abdal eiledun,
alér né giusel iarascier*

*Man surén abdarunden
gieimsz émscili uarunden
airulmam beghler iarumdan
alér ne giusel iarascier*

IRAK OLAN IARUMDEN

*Agep né diarden akup ghielursun
bir xaber soraim durun turnaler turnaler
turnaler iauri turnaler*

*Seugiuli iarumdan ne bilursunus
bize bir teseli uirun turnaler
turnaler turnaler iauri turnaler*

*Kulausun ianglisc iola saparsun
ucup scaxin teleruni iolarsun
alailarum buluk buluk bulersun
gior iaruluch nige olur turnaler
turnalér turnaler iauri turnaler*

O DRAGOJ KOJA JE DALEKO

Prijatelji, braćo moja,
može li srce hodati?
Nit' na moru traži broda,
nit' na kopnu zaštitnika,
lunja Anadolijom, Levant obilazi,
kaži, srce, reci mi: umiješ li hodati?

O ODJEĆI

Da mi je nag u zagrljaj ti pasti,
i tanani tvoj strukić obgrliti,
kako tvome vitkom stasu,
divno pristaje crvena!

Moja se draga velom ogrne,
k'o pun Mjesec nebom šeće,
tko je ne vidje, neka tuguje,
kako li joj divno crvena pristaje!

Što je, mila, srdiš li se na me?
Teško ispuštam misao na te,
kako tvome bijelom licu,
pjegice divno pristaju!

Što sam ti, draga, učinio?
Samo sam želju izustio,
ti si mi pamet zamutila,
divno li ti pristaje crvena!

(...)

U zeleno se ruho odjenula,
gospodo, dragu svoju ne ostavljam,
lijepo li ti pristaje crvena!

O MOJOJ DRAGOJ U TUĐINI

Iz kojeg li kraja dolazite,
stanite, ždralovi, da vas upitam,
ždralovi, ždralovi, mladi ždralovi.

Što li znate o mojoj ljubljenoj,
dajte mi utjehu, ždralovi,
ždralovi, ždralovi, mladi ždralovi.

Ako ti vodič stranputicom krene,
orao te spazi i perje ti pomrsi,
i jato tvoje u skupine rastjera,
silna je to razdvojenost, ždralovi,
ždralovi, ždralovi, mladi ždralovi.

*Gionul peruscan teleri egri
duiemes ascighun géuruné baghri
socin olup ghidér baghdadé doghri
imamler iusler surun turnaler
turnaler turnaler iauri turnaler*

*Kuloĝli daima dolù iemekten
alailar durmaiup ghielup giecmekten
iorulmisc kanadum buiun ucmekten
baghdad ilerune surun turnaler
turnaler turnalér iauri turnaler*

9

HACAN IARUM DARULUR

*Gielursun giecersun selam uirmésun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum
uarum ghiel*

*Ben aghlarum sen bir kelam dimesun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum
uarum ghiél*

*Baxcedé acelmis giuler tasé
bulbuler basclamisc nasé nasé
bilurum sultanum meilana iok bise
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum
uarum ghiel*

*Rakiplerun konge giuler dirmesun
chiam selamlar muraduna irmesun
kaifieti uikusune doimasun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum
uarum ghiel*

*Iarume uarderci iolar dagh olsun
cheuriané mor menexcie bagh olsun
gielurseda gelmeseda sagh olsun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum
uarum ghiel*

10

HOIMISC BRAKMISC BENI

*Felek kanadi kanadumi kolumi
néileim ucamasim bir seman
élumden alderdum giul iusli iari
ax chimunle eghlenursun bir seman*

Srca uništena, perja raščupana,
nezasitni ljubavnih mučenja,
krenite smjesta put Bagdada,
poklonite se imamima, ždralovi,
ždralovi, ždralovi, mladi ždralovi.

Kuloĝlu je vazda sit jela,
a jata su sita prolaženja,
krilo se moje i vrat smori od leta,
ždralovi, letite put Bagdada,
ždralovi, ždralovi, mladi ždralovi.

KAD SE DRAGA NALJUTI

Dolaziš, prolaziš, bez riječi pozdrava,
kaži mi, sultanijo, što sam skrivio?
Vladarice, živote, dođi!
Sve što imam ti si.

Plačem, jecam, ni riječ da prozboriš,
kaži mi, sultanijo, što sam skrivio?
Vladarice, živote, dođi!
Sve što imam ti si.

U vrtu se mlade ružice roje,
slavuji čeznutljivim glasom poje,
znadem, draga, da ti nisam mio,
kaži, sultanijo, što li sam skrivio?
Vladarice, živote, dođi!
Sve što imam ti si.

Nek' mi takmaci ne ubiru pupoljke,
nek' im se uroci nikad ne obistine,
neka se slatkog sanki ne nasite,
kaži mi, sultanijo, što sam skrivio?
Vladarice, živote, dođi!
Sve što imam ti si.

Nek' su do voljene vrletni putovi,
uokolo nek' su ljubičica vrtovi,
dođe il' ne dođe – sretno joj bilo,
kaži, sultanijo, što li sam skrivio?
Vladarice, živote, dođi!
Sve što imam ti si.

OSTAVILA ME I NAPUSTILA

Sudba mi slomila ruke i krila,
ne mogu letjeti, što mi je činiti?
Izgubih draganu lijepa lica,
s kim li se, ah, zabavljaš sad?

*Hane benum itughumi axti
iusun giormetlughu iderdum ghaxti
eler iarumé andegi uaxti
â ben durup ieruneim bir séman*

*Kul deilim elden élé satulan
tus deilim xer bir ascié katulan
meulam eghil uirsé ulsem kurtulsém
Asretlughun ceqméieim bir seman*

*Cixaim ghideim iolda duraim
ghieléndén ghiécenden xaber soraim
mustuluch diéné ganum uirém
sioxler gieieim iasum tutaim
karamsiler gheimeieim bir seman*

11

*Benum ighri tatli gianum
tércielimes gionul séni
benum dinum xem imanum
iadeilémem giusel seni*

*Vefasus dogri iarisun
giani géfaler klarsé
ius iascinda piri olursén
tercilemés gionul seni
iadeilemem giusel seni*

*Beghler oturur tachtunda
giuler aciulur uaxtunda
kiamété xach kutunda
terciéilemés gionul seni
iadeilemém giusel seni*

*Meghnunum oldum ualaxi
éscumlé buldum alaxi
inan ach giulum bilaxi
tercieilemés gionul séni
iadeilemém giusel seni*

*Sexarum uardum iarumé
sceutali alma castumé
sulumle duscmem ustumé
iarum uar neilersum béni
dostum uar istemem seni*

*Ben seni dogri iar sandum
sénan dictum ben inandum
scindi bir gair iar buldum
iarum uar neilersum beni
dostum uar istemem seni*

*Bén seni giordum birilé
iurechten cichtum ierile
uar benden iana binilé
iarum uar neylersun beni
dostum uar istemem seni*

Što je s danim obećanjem,
da joj lica gledati neću,
na sam spomen voljene,
da zastanem, odžalujem.

Nisam rob za preprodaju,
niti sol što svakom jelu dodaju,
daj mi, Bože, da se spasim
da ne čeznem, da ne patim.

Da izađem, krenem il' sačekam,
da prolaznike za tebe priupitam,
da život dadnem glasonoši sreće?
Il' da se u crno zavijem, odtugujem,
i crvena se ruha zadugo klonim?

Moja slatka dušo mila,
ne izlaziš iz mog srca,
vjero moja, uvjerenje,
neću te, lijepa, spominjati.

Ti si draga bez milosti,
da je duša na mukama,
da imadeš sto godina,
ne izlaziš iz mog srca,
neću te, lijepa, spominjati.

Beg na tronu caruje,
ruža cvate u proljeće,
pred Bogom na danu suda,
ne izlaziš iz mog srca,
neću te, lijepa, spominjati.

Umrijeh sluđen kao Medžnun,
i na koncu Boga nađoh,
vjeruj, ružo, Boga mi,
ne izlaziš iz mog srca,
neću te, lijepa, spominjati.

Stigoh dragoj izjutra,
da ukradem cjelova,
da joj mira ne dadem,
imam dragu, što ću ti,
imam drugu, ne trebaš mi.

Mislio sam da si prava,
tvojoj riječi povjerovalah,
sad si novu drugu nađoh,
imam dragu, što ću ti,
imam drugu, ne trebaš mi.

S drugim sam te vidio,
srce mi je prepuklo,
kako li sam stradao,
imam dragu, što ću ti,
imam drugu, ne trebaš mi.

*Ben sei seudum ghaiet
isméné ocurdum ghaiet
uar benden sana icaset
uar seuenler seusun seni
uar saranlar sarsun seni*

*Armaghanum gieri giundur
rachiplardan iusi dundur
scindi dogri xalum bildum
iarum uar neilersun beni
dostum uar istemem seni*

*Chiemán kascun chiéman deghil
achar seman sulmi deghil
bé ualahi ialan deghil
iarum uar neilersun beni
dostum uar istemem seni*

*Boium égup giélma bana
sanmachi iar olam sana
meulan uerdi gielma bana
uar saranlar sarsun seni
uar seuenler seusun seni*

12

*Sebax lutui beian eile
sultanumun nedér xali
séudugeghum neder xali
olgiuselun nedér xali*

*Muxabét bise baghlarmi
chimi uarisé saghlarmi
ben culun anup aghlarmi
sultanumun nedér xali
ol giuselum nedér xali*

*Muhabét xatori neiler
chimunler gionumi eghlér
iaranda acighi deiuér
seudugeghum neder xali
ol giuselum neder xali*

*Idermi térchi diari
ianunda uarmider iari
anarmi benda eugiari
sultanumun nedér xali
ol giuselum nedér xali*

Mnogo sam te ljubio,
ime tvoje spominjao,
dozvolu sam tebi dao:
nek' te voli tko god hoće,
nek' te grli tko god hoće!

Vrati moje darove,
ne zagledaj takmace,
sada znam na čemu sam,
imam dragu, što ću ti,
imam drugu, ne trebaš mi.

Obrva ti nije luk,
neće mene mučiti,
bogme, ovo nije laž,
imam dragu, što ću ti,
imam drugu, ne trebaš mi.

Ne prilazi skrušeno,
ja ti dragi neću biti,
dao Bog, ne prilazi,
nek' te grli tko god želi,
nek' te voli tko god želi!

Kaži, jutarnji lahore,
kako mi je sultanija,
kako mi je voljena,
kako moja ljepojka?

Pomisli li katkad na me,
je li dobro, s kim god da je,
spomene l' se svoga roba,
kako mi je sultanija,
kako moja ljepojka?

Što li radi s ljubavlju,
kome li je dala srce,
reci pravo, prijatelju,
kako mi je sultanija,
kako moja ljepojka?

Napušta li ovaj kraj,
je li dragi uza nju,
spomene l' se jadrnika,
kako mi je sultanija,
kako moja ljepojka?

*Benum ala giosli Jarum
giundén giunde arti sarum
achlum fichirum ichtiarum
éldé déghil dostlar
ben nige édeim nigé édeim*

*Jarum iaplerler solunur
giorduchcés achlum alunur
alémden neler bulunur
gionul almas dostlar
bénige edeim nigé édém*

*Nidem kare gioslum nidém
deghier bascum alup gidém
ellé genetisé alem bá sundan dostlar
benigé édeim nigé édeim*

*Iscte ben oldum né oldum
sararup esana dundum
ax seni séimeieim derdum
giandén séundum dostlar
benige édeim nige édeim*

*Periscan gionum xosc deghil
bú olur biter isc deghil
derdum besc deghil on deghil
bigné ascti dostlar
benigé édeim nigé édeim*

*Saclari uar salcum saciach
uurdi iureghume bicach
irum ioctur saclaiagach
nam mecianim dostlar
bénige édeim nigé edeim*

*Bu sus ialan deghil asca
iasulanlar gielur bascha
bén uglursém iasun tasca
tali osun dostlar
benigé edeim nigé edeim*

Moja draga jantar oka,
nevolju mi vazda stvara,
pamet, misli, volju svoju,
sve izgubih, prijatelji,
što da činim, što da činim?

Draga moja, lišće vene,
kad te vidim pamet mine,
što se to na svijetu zbiva,
srce ne zna, prijatelji,
što da činim, što da činim?

Što da činim, crnooka,
da se spremim i da odem,
od glasina silnih, druzi,
što da činim, što da činim?

Postao sam to što postah,
požutjeh k'o suha jesen,
da te barem ne zavoljeh,
ljubio sam bićem cijelim,
što da činim, što da činim?

Nevolja mi srce para,
nema tomu skora kraja,
nije moja muka sitna,
mjeri se u tisućama,
što da činim, što da činim?

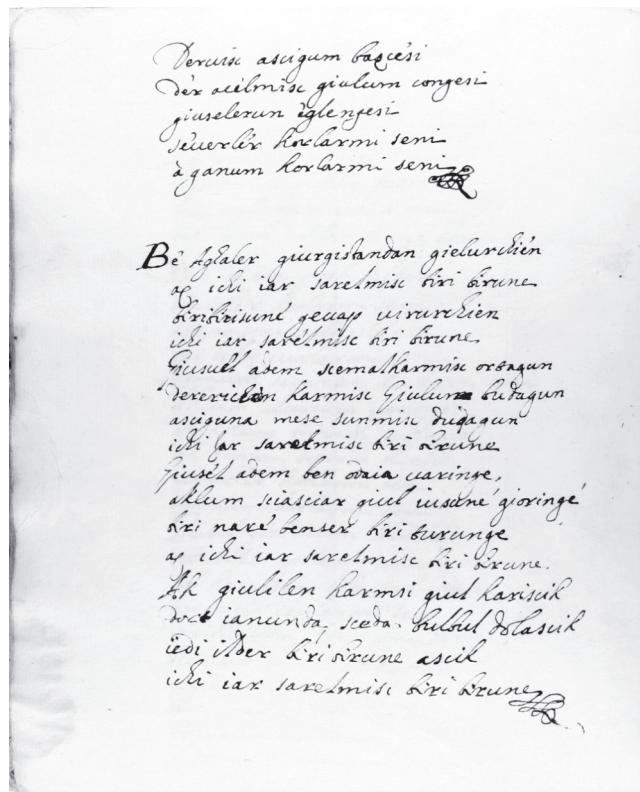
Bujne kose, uvojcima,
zarila mi nož u srce,
kamo ću se skloniti,
nemam mjesta, prijatelji,
što da činim, što da činim?

Ove riječi nisu laž,
neka bude kako piše,
ako umrem, uklešite,
nek' je sretno, prijatelji
što da činim, što da činim?

*Bre Eé ala giosli dilbér
seuerlér korlarmi seni
abu sémsen sularilé
xér seabax iurlarmi seni
aganum seuerler korlarmi seni*

O, ljepojko očiju jantar boje,
kako da te ostave oni što te vole?
Peru li te svakog jutra
svetom vodom Zemzema?⁵⁵
Kako da te ostave oni što te vole?

⁵⁵ Izvor u Meki.

Slika 2: Stranica iz Martellinijeva zbornika, primjer pjesme pod br. 15

*Aklum alursun gioringes
ak kolum boinum saringés
ak ténum toprach olingés
seuerler korlarmi seni
ac anum korlarmi seni*

*Giusel gieliscum kandén
sceutalisi gielur gianden
né kacarsum bén kulundan
gioringés iérlérmí seni
à giuselum korlarmi seni*

*Icérler mesti dérler
ugredurlér usti derler
séni maxlup dosti derler
séuérlér korlarmi seni
à ganum korlarmi seni*

*Deruisc ascigum baxcési
dér acilmisc giulum
congesi giuselerun églengesi
seuerler korlarmi seni
à ganum korlarmi seni*

Čim te vidim pamet mi oduzimaš,
kad mi bijelu ruku oko vrata svijaš,
kad bijelim tijelom zemlju dodirneš,
kako da te ostave oni što te vole,
kako da te ostave, milo moje?

Lijepo da si pristigla,
poljubac je iz srca,
zašto bježiš od svog roba,
ima l' za to kakve kazne?
Kako da te ostave, lijepo moje?

Tko god pije, pijanac je,
Tko god uči, učenjak je,
tko te voli, prijatelj je,
kako da te ostave oni što te vole,
kako da te ostave, ljubljeno moje?

U vrtu zaljubljena derviša
rascvala se pupoljak-ružica,
započe zabava ljepotica,
kako da te ostave oni što te vole,
kako da te ostave, ljubljeno moje?

*Bé Aghalar giurgistandan gielurchièn
ax ichi iar sarelmisc biri birune
biribirisune ceuap uirurchien
ichi iar sarelmisc biri birune*

*Giusel adem scemalkarmisc ortagun
dererichèn karmisc giulun budagun
asciguna mese sunmisc dudagun
ichi iar sarelmisc biri birune*

*Giusel adem ben odaia uaringe
aklum sciasciar giul iusuné gioringé
biri nare benser biri turunge
ax ichi iar sarelmisc biri birune*

*Ak giulilen karmsi giul kariscik
dort ianunda sceda bulbul dolascik
iedi ildur biri birune ascik
ichi iar sarelmisc biri birune*

Kad su age iz Gruzije pošli,
ah, dvoje su se ljubavnika zagrlili,
jedno su s drugim razgovarali,
jedno drugome u zagrljaj pali.

Ljepotan mladenkin ures slomi,
berući ružu granu joj polomi,
usne svoje voljenom ponudi,
jedno drugome u zagrljaj pali.

Kad ja, ljepotan, u sobu kročih,
lice mi njezino pamet smuti.
Jedno naru liči, drugo naranči,
ah, jedno su drugome u zagrljaj pali.

Bijela se ruža s crvenom splela,
slavuj u zanosu oko njih leta,
sedam su godina zaljubljeni,
jedno drugome u zagrljaj pali.

*Iatarum uiurum uiuchun ghielmes
ghiderum ghieserum ghionun eghlenmes
Iole duscen ilo iol olmasimisc
scapin panca se neghiren curtulmasimisc.*

*Ben seni seuerdum gaiet
ismuné okuidum aiet
uar bende sana igaset
uar seuenler seusun seni*

*Ben seni dogri iar sandum
sén beni seup osandun
bir kairisi varup seudun
uar seuenler seusun seni*

Legnem spavati, san ne dolazi,
hodam, šetam, srce se žalosti,
na put da krenem, nije to put,
(...) ne može se spasiti.

Mnogo sam te volio,
ime tvoje spominjao,
dozvolu sam tebi dao,
nek' te voli tko god hoće!

Mislio sam da si prava,
zavolje me, dodija ti,
dođe drugi, zavoliš ga,
nek' te voli tko god hoće!

*Jarumun ainasi uar disunde
icer scarabini katur giosunden
sagosum uarosum alem iusunden
sagosum seudeghum ghiene benumdur*

*Jarumun Culaghunda chiupeler
onun giosi kasci ascik tepeler
kumasi xatader meghier upeler
sagosum seudughum ghiene benumdur*

*Sumbullum menexsce benum
bre xèi kainal icighi salum
senden xach nasarum kaldi
gitmem, ben bunda Jatarum*

Draga na krilu zrcalo ima,
slasno ispija čašicu vina,
živ i zdrav neka je svijet,
živa bila voljena, opet je moja.

Na ušima moje dragane – naušnice,
zaljubljeni brijezi – oči joj i obrve,
grijež je tu stati kad ljubiti se može,
živa bila voljena, opet je moja.

Ja sam zumbul, ljubičica,
hej ti, (...)
imam pravo na tebe,
neću ići, tu ću leći.

*Ben bir giusel iar geterum
soraim anda ghideim
bir ghidi aldi Jarumi
iscte ben aglaiup kaldum*

*Elunden atardum ciftta belluni
scol charsci danghlari
iscte ben aghlaiup kaldum
giundus akaiagunde duscunde
elunden atardun inge belluni*

*Bir ghiege Jar didi bana
kalka gianum sabax oldi
nasiatum budur sana
kalka gianum sabax oldi*

18

*korkmaian od boga
oka japmiş od roga
bir dan olur obruga
povarzite burnunot*

*ikad ide Frenctr
ortaluga genktur
burnunile renktur
povarzite burnunot*

*deđilmi dar manica
da otide gladunca
burni olur klanica
povarzite burnunot*

*dinle beni Maruica
iuzunuzde ružica
dimi svarbi guzica
eglenčedu burnunot*

Dovest ću si lijepu dragu,
pitat je da pođem s njom,
dragu mi je nitkov uzeo,
a ja, eto, uplakan ostao.

(...)
ove nasuprotne planine,
ostao sam plaćući
(...)
(...)

Jedne noći draga reće:
ustaj, dragi, jutro je,
ja ti evo savjet dajem:
ustaj, dušo, jutro je.

Tko se ne boji Boga
pravi burmut od roga,
nastala je sramota,
klonite se duhana!

Hoda k'o Europljanin,
oko njega ugar, žar
nos ga mući, probada,
klonite se duhana!

Da nije poludio,
da otide gladunca,
nos mu posta klanica,
klonite se duhana!

Slušaj mene, Marojica,
na tvom licu ružica,
zar ne svrbi guzica,
zabavan je duhan!

BIBLIOGRAFIJA

Andrić, Marta i Azra Abadžić Navaey. "The analysis of the Turkish language in the poetry collection by Miho Martellini from Dubrovnik", zbornik znanstvenog skupa *Crossing the Frontier in the Anatolia-Balkans-Central Europe: A Complex Relationship in History, Arts, Economy and Law*, Zagreb, 26. – 27. rujna 2018. (rad prihvaćen za tisak).

Andrić, Marta 2015. *Rukopisna ostavština na turskom jeziku svećenika Gjüre Adama Büttnera*, Zagreb: FF Press.

Artun, Erman 2010. *Âşık Edebiyatı – Metin Tahlilleri*, Istanbul: Kitabevi.

Artun, Erman 2005. *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Istanbul: Kitabevi.

Aşık Katibi'ye 1975. "Bulandı Aşkımın Seli", u: *Türk Halk Şiiri Antolojisi*; dostupno na: *Türkü Dostları*, URL: <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8926>. Pristup 3. siječnja 2020.

Başgöz, İhan 2003. "Turkish Folk Literature", u: Inalcik, Halil i Günsel Renda (ur.) *Ottoman Civilization*, sv. 2, Ankara, 597–615.

Curic Lenert, Štefica i Nella Lonza 2006. "Bratovština sv. Lazara u Dubrovniku (1531–1808): osnutak, ustroj, članstvo", *Anali Dubrovnik* 54/1, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 39–113.

Čaušević, Ekrem 2014. *The Turkish Language in Ottoman Bosnia*, Istanbul: Isis Press.

Eroğlu, Musa 1988. "Aştı Gitti Şarkı Sözü", *Müzik Dinle*, URL: <https://www.muzikdinle.com.tr/musa-eroglu/asti-gitti-dinle>. Pristup: 3. siječnja 2020.

Kaya, Bayram Ali 2005. *Halk Şiirinden Seçmeler*, Istanbul: Metropolis Yayınları.

Kocatürk, Vasfi Mahir 1967. *Türk Edebiyatı Antolojisi: Başlangıçtan Bugüne Kadar*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Korkut, Derviş 1960. "Turske ljubavne pjesme u zborniku Miha Martelinija Dubrovčanina iz 1657. g.", *Prilozi za orijentalnu filologiju VIII-IX, 1958–1959*, Sarajevo: Orijentalni institut, 37–62.

Korkut, Derviş 2016. "1657 Tarihli Dubrovnikli Miho Martellini'nin Mecmuasındaki Türkçe Aşk Şiirleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 5/2, prev. Ali Mehmet Gürsel, Trakya Üniversitesi, 143–187.

Letić, Branko 1971. "Zbornik Miha Martelinija", *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, prir. D. Vučenov, M. Pantić, V. Nedić, Beograd: Filološki fakultet, 282–287.

Miović, Vesna 2003. *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*, Zagreb–Dubrovnik: HAZU.

Miović, Vesna 2011. *Mudrost na razmeđu: zgone iz vremena Dubrovačke Republike i Osmanskog Carstva*, Dubrovnik: Kartolina.

SUMMARY

MIHO MARTELLINI FROM DUBROVNIK AND THE TURKISH FOLK POETRY

The article deals with a multilingual poetry collection composed in 1657 by Croatian anthologist, compiler and merchant Miho Martellini from Dubrovnik. Martellini's collection contains different literary texts, mostly poems and folk poetry recorded in Croatian, Italian and Turkish language. Being the first known poetry collection with contents both European and Turkish, it represents an important source for the study of the cultural and literary relations between seventeenth-century Republic of Dubrovnik and the Ottoman Empire. The authors primarily focus on the Turkish poems from the poetry collection. The article analyzes the language and literary features of Martellini's Turkish folk poems and offers a detailed study of circumstances in which the poems in Turkish found their place in this poetry collection. The article also provides a Croatian translation of all Turkish folk poems recorded in Martellini's collection.